

1. Ο ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΟΣ ΠΟΥ ΕΦΕΡΕ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Μέσο: . . . . . ΤΑ ΝΕΑ_ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ

Ημ. Έκδοσης: . . . 28/04/2018 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 28/04/2018

Σελίδα: 1

Μπορεί ο Πόττσο Μπρατσολίνι, πιστός συνεργάτης επτά παπών αλλά και... πορνογράφος, να άλλαξε τον ρου της Ιστορίας; Με έναν τρόπο ναι, λέει ένας αμερικανός κορυφαίος ιστορικός της λογοτεχνίας, αφού σαν αστυνομικός ντετέκτιβ ανακάλυψε σε μοναστήρι και διέδωσε τον Λουκρήτιο επηρεάζοντας όλη τη δυτική σκέψη

Στίβεν Γκρίνπλατ

Ο «πορνογράφος» που έφερε την Αναγέννηση

Αν ο Φλωρεντίνος Πόττσο Μπρατσολίνι (1380-1459) δεν είχε ανακαλύψει τον χειμόνα του 1417 στη βιβλιοθήκη ενός γερμανικού μοναστηριού το χαμένο επί δεκατρείς αιώνες πλήρες χειρόγραφο του έργου του Λουκρήτιου «Περί Φύσεως» (De rebus natura), το μοναδικό που είχε σωθεί από τη φθορά του χρόνου, το όνομά του θα είχε ξεχαστεί. Όπως έχει ξεχαστεί ότι ιδιοφυής αντιγραφέας και καλλιγράφος είναι εκείνος που χάραξε την πλάγια ιταλική γραμματοσειρά και, σε συνεργασία με τον φίλο του Νικολό ντε Νικόλι, τα "ρωμαϊκά" γράμματα, τα γνωστά roman των υπολογιστών. Δείγμα της πολύμορφης ιταλικής Αναγέννησης, στα πενήντα έξι χρόνια του κόρησε την επί πολλά έτη επίσημη ερωμένη του και μητέρα δεκατεσσάρων παιδιών του για να παντρευτεί τη δεκαοκτάχρονη αριστοκρατικής καταγωγής Σελβάτζια ντελ Μπουοντελμόντι και να αποκτήσει πέντε γιους και μία κόρη. Μακρινός επιστολογράφος, διασώζονται 588 επιστολές του προς 172

ΓΡΑΦΕΙ Ο
ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ.
ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ

παραλίπτες, ένας από τους οποίους ήταν ο Πετράρχης, άξιος ποιητής και αξιότερος βιβλιοθήρας, που μυριζόταν ξεχασμένα αρχαία κείμενα, γραμμένα σε παπύρους, περγαμνές και παλίμψηστα, κατακωνιασμένα εδώ και εκεί και πλήρω-

νε ειδικούς αντιγραφείς για να ετοιμάσουν αντίγραφα προς διανομή σε φίλους λογίους και σε ευγενείς, με τα οποία θα κοσμούσαν τις απέραντες βιβλιοθήκες τους. Στην υπηρεσία επτά παπών ο Πόττσο, από την τριψεφρή ηλικία των εννέα ετών ως δύο χρόνια πριν από τον θάνατό του, έφτασε, δίχως να συμβιβαστεί με το «Ψευτοκομείο» της Αγίας Έδρας, στην προνομιακή θέση του εξ απορρήτων γραμματέα του πάπα Ιωάννη ΚΓ', πριν αυτός εκπέσει του θρόνου του Αγίου Πέτρου, καταδικασμένος από τους αντιπάλους του για σωρεία αποπημάτων κατά την μακρά περίοδο λήξης του σχίσματος της Καθολικής Εκκλησίας (ένας πάπας στην Αβινιόν, άλλος πάπας στη Ρώμη). Φίλος του Αρετίνου, του Βερονέζε και πολλών άλλων προσωπικώτων της πολιτικής και της τέχνης, προστατευόμενος και συνομιλητής των Μεδίκων, έγραψε φιλοσοφικές διατριβές και πραγματείες για σειρά ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικών θεμάτων. Ανάμεσα σε αυτά τα έργα ξεχωρίζει και σχολιάζεται ως τις μέρες μας μια «Βίβλος Ευτράπελων», δηλαδή πορνογραφικών αφηγήσεων, γραμμένη σε υπέροχα λατινικά, που υπογραμμίζει, με-

STEPHANE MITCHEL

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Ο 75χρονος αμερικανός σαιξπηριστής και ιστορικός της λογοτεχνίας Στίβεν Γκρίνπλατ είναι καθηγητής στο Χάρβαρντ στον τομέα των Ανθρωπιστικών Σπουδών. Το 2012 κέρδισε το Βραβείο Πούλιτζερ και το 2011 το Εθνικό Βραβείο Βιβλίου – και τα δύο για το έργο του «Παρέγκλισις»

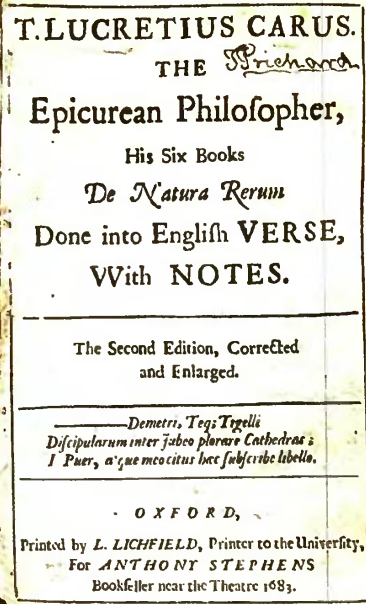

2 | Ιστορία

Απεικόνιση του ποιητή Λουκρήτιου από τον Μάικλ Μπέρκερ σε αγγλική έκδοση του «Περί Φύσεως» μεταφρασμένου από τον Τόμας Κριτς το 1682-83

Ο Πότζο Μπρατσολίνι σε σχέδιο από βιβλίο του 1825

Στίβεν Γκρίνμπλατ Ο «πορνογράφος» που έφερε την Αναγέννηση

→ ΣΥΝΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ

ταξύ των άλλων, ότι φιλήδονοι ιεροί «εκπαιδευτές» τα σκυλιά να τους γλείφουν τα αχαινά για να ζητυούν τις επιθυμίες».

Παρέκκλιση από τη μοίρα

Καθώς ο άνθρωπος βίος ακολουθεί την ευθύγραμμη τροχιά της λήθης, η περίπτωση του Πότζο αποτελεί μια «παρέγκλιση», δηλαδή μια παρέκκλιση από αυτήν τη μοίρα, μια έξοδο στην εφραπτομένη, σε μια δικάλα, η οποία υπήρξε ωφέλιμη για τον πολιτισμό, σε τέτοιο βαθμό ώστε να υποστηρίξει ο Στίβεν Γκρίνμπλατ (1943) πως η ανακάλυψη, η χειρόγραφη αντιγραφή και η κατοπινή τυπογραφική διάδοση και μελέτη του έργου του Λουκρήτιου τροφοδότησε την Αναγέννηση, ενέπνευσε στοχαστές όπως ο Τζορντάνο Μπρούνο και ο Μονταίνιος, διαμόρφωσε τη σκέψη του Τόμας Μορ, του Γαλιλαίου και του Φρόντ, φτάνοντας στον Δαρβίνο και τον Αϊνστάϊν. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση του Πότζο ίσχυσε η ρήση του Πασκάλ «δεν θα με αναζητούσε αν δεν με είχες βρει»: ο Λουκρήτιος τον είχε βρει την στιγμή που τον αναζητούσε. Η «παρέγκλιση» του Πότζο ήταν επιτυχής «παρέγκλιση» του Λουκρήτιου.

Τι πρόσβευε ο Λουκρήτιος στους 7.400 στίχους του «Περί Φύσεως»; Οπαδός του Επικούρου,

ουποστήριζε πως οι θεοί δεν ασχολούνται με τα ανθρώπινα και δεν δημιούργησαν τον υπαρκτό κόσμο, ο οποίος είναι μια σύνθεση ελάχιστων σε μέγεθος στοιχείων. Αυτά τα άτομα κινούνται αέναα και κατά τύχη μέσα στο χάος, μια κίνηση που προκαλεί παρεκκλίσεις από την ευθεία και κανονική διαδρομή τους, οπότε συγκρούονται το ένα με το άλλο. Η ζωή είναι ένα από τα αποτελέσματα των κατά παρέκκλιση συγκρούσεων, καθώς έτσι τα άτομα συνδέονται μεταξύ τους και διαμορφώνουν σώματα ικανά να βλέπουν και να αναπνεύουν, μια διαδικασία που υπόκειται όμως στις μεταβολές του χρόνου. Σε κάποια χρονική στιγμή, λοιπόν, τα άτομα θα διασπαστούν και θα συνεχίσουν την αέναα διαδρομή τους στο χάος, πράγμα που σημαίνει πως δεν υπάρχει μετα-

Από τους πρώτους κιάλας μετά Χριστόν αιώνες ήταν συστηματική η καταστροφή της ειδωλολατρικής παράδοσης και γραμματείας, έτσι που χάθηκαν απειράριθμα κείμενα και έργα τέχνης

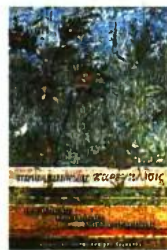
θάνατα ζωή, δεν υπάρχει ανταμοιβή για τους ενάρετους, ούτε αιώνια τιμωρία για τους κακούς. Οι άνθρωποι είναι απλώς ζώντες οργανισμοί που περιφέρονται, παρεκκλίνουν και υπάρχουν, όχι επειδή οι θεοί το θέλουν, αλλά επειδή το επιβάλλουν οι δημιουργικές δυνάμεις του Σύμπαντος.

Αναφορές σε στοχαστές

Στην ολοσχερώς χριστιανική Ευρώπη του 14ου αιώνα (η τελευταία χώρα που εκχριστιανίστηκε ήταν η Λιθουανία το 1380), οι ιδέες του Λουκρήτιου, που κατέληγαν στην επικουρεία προτροπή της επιδίωξης της πηδούς και της μείωσης του πόνου ως μόνου δείγματος πνευματικού βίου και ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αποτελούσαν ανάθεμα για το δόγμα των Γραφών και φανατική προτροπή για τον αφανισμό τους. Ήταν, από τους πρώτους κιάλας μετά Χριστόν αιώνες, συστηματική η καταστροφή της ειδωλολατρικής παράδοσης και γραμματείας, έτσι που χάθηκαν απειράριθμα κείμενα και έργα τέχνης, καθιστώντας την αναζήτηση απολεσθέντων θησαυρών της ελληνικής και ρωμαϊκής Ιστορίας μια περιπέτεια λαγονικών, απατεώνων, μεσαζόντων και παθιασμένων εξερευνητών. Η ενδοιστιωδής πο-

λύτρωση ιταλική Αναγέννηση, σκύβοντας πάνω από τα διασωθέντα κείμενα ιστορικών και φιλοσόφων του αρχαίου κόσμου, συναντούσε αναφορές σε άλλους στοχαστές και προσπαθούσε να εντοπίσει σπαράγματα, αποσπάσματα και πλήρη έργα τους. Κορυφώνονταν έτσι μια μανία που θυμίζει αστυνομικές υποθέσεις μια μακιαβελική μεθοδολογία πρόσβασης σε μοναστήρια, αποθετήρια πνευματικών θησαυρών, για να εξασφαλιστεί με την πειθώ, με αργύρα, με εκβιασμούς, η πιθανότητα ανεύρεσης χαμένων αρχαίων χειρογράφων. Αν η είσοδος στα μοναστήρια ήταν επιτυχής, αν επιτυχής ήταν η είσοδος στις βιβλιοθήκες τους, αν επιτυχής ήταν η αναζήτηση, δεν υπήρχε βεβαιότητα ότι ένα αντίγραφο χειρογράφου θα γίνονταν να αποκτηθεί. Οι αντιγραφείς, κλεισμένοι

στην αίθουσα αντιγράφων, στο λεγόμενο scriptorium, ήταν υποχρεωμένοι, υπό την απειλή βασανισμών, να αντιγράφουν κατά ρητή εντολή του ηγούμενου και μόνο, να παραμένουν σιωπηλοί στις θέσεις τους επί ώρες και να μην ανταλλάσουν καμία λέξη. Αν ήθελαν να ζητήσουν από τον βιβλιοθηκάρχη ένα βιβλίο προς αντιγραφή, σήκωναν τα χέρια και παρίσταναν ότι ξεφυλλίζουν το βιβλίο. Αν επρόκειτο για χριστιανικό βιβλίο, έφερναν τα χέρια στο κεφάλι, σχηματίζοντας ένα στεφάνι. Ο Πότζο μίπηκε σε τέτοιο λαβύρινθο και βγήκε στο φως κρατώντας παραμάσχαλα το έργο του Λουκρήτιου.

Stephen Greenblatt ΠΑΡΕΓΚΛΙΣΕ Ο ΛΟΥΚΡΗΤΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ

Μτφ. Δέσποινα Κανελλοπούλου, Εκδ. ΜΙΕΤ, 2017, σελ. 537
Τιμή: 32 ευρώ

Η απαρχή Πολλοί μάστορες για να χτιστεί το γεφύρι

Η ιστορία του κατορθώματος είναι αληθινή μέχρι κεραίας και ο Γκρίνμπλατ, ιστορικός της λογοτεχνίας, την παρουσιάζει αναλυτικά, με μπριτο, με κέφι, με προσοχή στις μικρές όσο και εκθαμβωτικές λεπτομέρειες που διεγείρουν την περιέργεια, με μια μαεστρία που ζαλίζει ευχάριστα τον αναγνώστη. Και είναι αξιοσημείωτο πως η μετάφραση είναι προσεγγίση σε τέτοιο βαθμό ώστε να δημιουργείται η υποψία πως το ελληνικό κείμενο είναι ακριβέστερο από το πρωτότυπο, κάτω στις αποχρώσεις των εννοιών και των συμφοραζομένων που χαρακτηρίζουν τη νεοελληνική γλώσσα. Ωστόσο, προκύπτει το ερώτημα μήπως ο Γκρίνμπλατ υπερβάλλει. Το έργο του Λουκρήτιου είχε αντίκτυπο στην φιλοσοφική σκέψη, επηρέασε τον Μίλτον του «Χαμένου Παραδείσου», τον Τόμας Μορ της «Ουτοπίας», τον Μονταίνιο των «Δοκιμών» για να παραμείνουμε σε αυτό το δείγμα συγγραφέων. Είναι εξ αυτού του λόγου η αφορμή της απαρχής της Αναγέννησης; Είναι ο Πότζο ο καταλύτης ανάμεσα στο υδρογόνο του σχολαστικού ύστερου Μεσαίωνα και στο οξυγόνο της χαρραυής των Νέων Χρόνων, που προκάλεσε τη ροή των ναμάτων της Νεοτερικότητας; Αν οι αριθμοί έχουν έννοια σε αυτά τα ερωτήματα, τα παραθέματα από τον Πλούταρχο, τον Βιργίλιο, τον Οράτιο, τον Οβίδιο, τον Κικέρωνα είναι πολύ περισσότερα από τα παραθέματα του Λουκρήτιου στα «Δοκίμια» του Μονταίνιου, προς υπενθύμιση ότι απαιτούνται πολλοί μάστορες για να χτιστεί το γεφύρι που ενώνει την μιαν όχθη του πολιτισμού με την άλλη. Και η μαστορία του Μονταίνιου συνοψίζει με τον καλύτερο τρόπο τον Λουκρήτιο: «Ακόμα και στον πιο ψηλό θρόνο του κόσμου, ο άνθρωπος κάθεται πάνω στον πεινιό του».